

Solrosparken

Södermalm 7:87 (del av)

Södermalm, Stockholm

Antikvarisk förundersökning

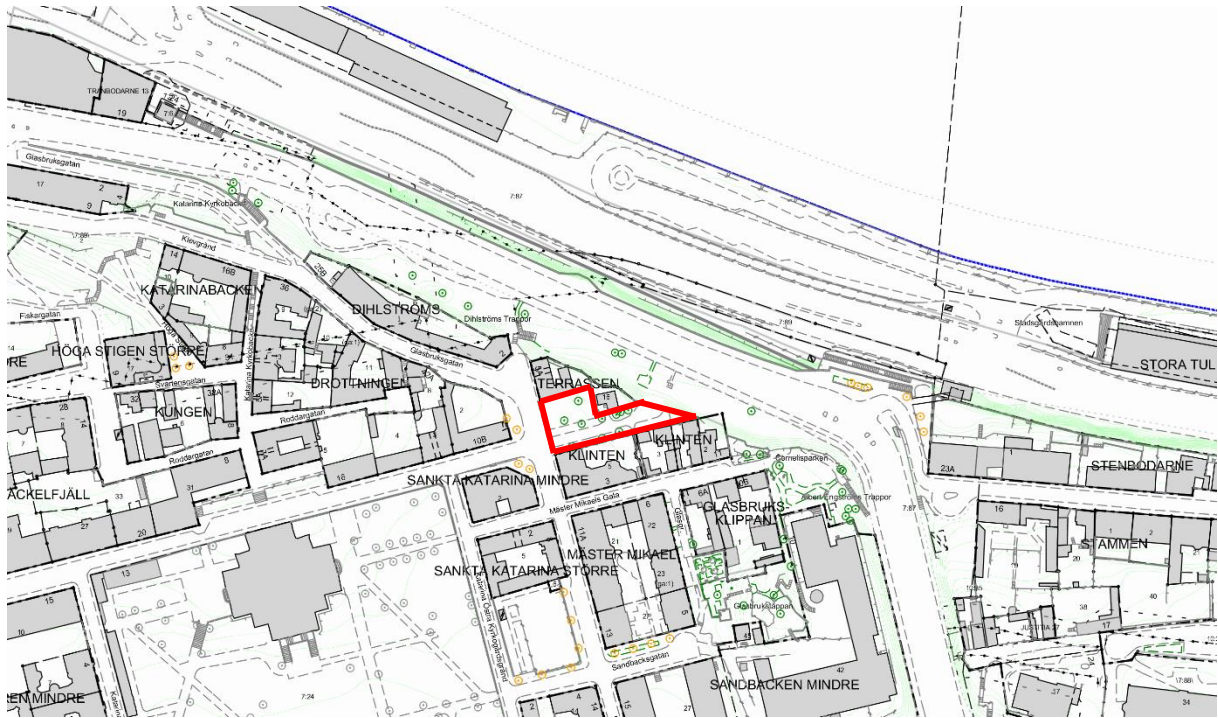
Omslagsbild: Solrosparken och det omslutande kvarteret Terrassen. I förgrunden den östra änden av Högbergsgatan. Bild mot norr. ME SSM_10037358.

Rapport: antikvarisk förundersökning, januari–februari 2020
Dnr: 4.5/4577/2019

Stadsmuseet
Box 15025
104 65 Stockholm

Rapportförfattare: Daniel Hofling
Foto: Mattias Ek

© Stadsmuseet

Solrosparken markerad med rött på ett utsnitt ur DP/Map, Stockholms stadsbyggnadskontor.

Innehåll

Inledning	5
Bakgrund	5
Antikvarisk förundersökning.....	5
Frågeställningar	5
Underlag	5
Lag- och författningsskydd.....	6
<i>Miljöbalken</i>	6
<i>Kulturmiljölagen (KML)</i>	6
<i>Plan- och bygglagen (PBL)</i>	6
Stadsmuseets klassificering	6
Deltagare	7
Historik	8
1600-talets tomtbildning	8
1700-talets brand och nybebyggelse	8
1800-talets obebyggda tomt	10
1900-talets exploatering	11
Solrosparken från 1980-talet	14
<i>Brukaravtal</i>	14
Nuläge och karaktär	18
<i>Del 1 – hörnet Högbergsgatan-Nytorgsgatan</i>	18
<i>Del 2 – Högbergsgatans östra ände</i>	20
Kulturhistorisk värdering	22
Representant för 1600-talets bebyggande	22
Väl inpassad parkgestaltning.....	22
Särskilt värdefulla delar och karaktärsdrag.....	23
<i>Del 1 – hörnet Högbergsgatan-Nytorgsgatan</i>	23
<i>Del 2 – Högbergsgatans östra ände</i>	23
Utgångspunkter inför förändring	24
<i>Generellt</i>	24
<i>Del 1 – hörnet Högbergsgatan-Nytorgsgatan</i>	24
<i>Del 2 – Högbergsgatans östra ände</i>	24
Administrativa uppgifter	25

Inledning

Bakgrund

Solrosparken ägs av Stockholms stad och förvaltas av Södermalms stadsdelsförvaltning, som också är beställare av förundersökningen. Parken har av förvaltaren bedömts vara i eftersatt skick och stadsdelen planerar för en upprustning. Solrosparken är belägen på nordöstra Södermalm, och består dels av ytan i hörnet Nytorgsgatan-Högbergsgatan i anslutning till kvarteret Terrassen, dels av Högbergsgatans östra ände mellan kvarteren Terrassen och Klinten.

Den anslutande bebyggelsen etablerades i nuvarande form under 1700-talet och platsen fick nuvarande parkkaraktär först under 1900-talets sista årtionden. Dagens park fick dock sin geografiska avgränsning redan under 1600-talets tomtindelning.

Förundersökningen är ett kunskapsunderlag i det fortsatta arbetet med förslag till upprustning och har tagits fram av Stadsmuseet på uppdrag av Södermalms stadsdelsförvaltning under januari–februari 2020.

Antikvarisk förundersökning

En antikvarisk förundersökning tas fram för en anläggning, en miljö, en byggnad, en park eller del av en byggnad eller park som ett oberoende kunskapsunderlag inför en eventuell förestående förändring. När det finns ett konkret förändringsförslag kan en kompletterande konsekvensbeskrivning tas fram som beskriver förslaget konsekvenser för identifierade kulturhistoriska värden.

Frågeställningar

Denna rapport avser att svara på följande frågeställningar:

- Hur har Solrosparken gestaltats, nyttjats och sett ut historiskt, och vad finns kvar idag?
- Vad karakteriserar parken idag?
- Vilka kulturhistoriska värden återfinns i Solrosparken? Hur uttrycks dessa värden i den fysiska miljön och hur kan uttrycken hanteras i en förändringssituation?

Underlag

- Arkivmaterial, fotografier, kartor och ritningar ur Stadsmuseets arkiv
- Platsbesök Solrosparken 2020-01-08, Daniel Hofling (Stadsmuseet) och Erik Jondelius (Södermalms stadsdelsförvaltning)
- Platsbesök Solrosparken 2020-02-05, Daniel Hofling (Stadsmuseet), Erik Jondelius (Södermalms stadsdelsförvaltning) och Kjell Tovle som under 1990-talet innehade brukaravtal för Solrosparken
- *Dagens Nyheter*, utgiven 1994-11-19 samt 1995-09-22, www.dn.se
- *Kommunal parkverksamhet med brukarmedverkan*, Tim Delshammar, SLU 2005
- *Stockholms stads kommunfullmäktigetryck 1863–2009*, Stockholms stad
- *Terrassen 11 (Häckelfjäll Större 11), en byggnadsinventering från Stockholms stadsmuseum*, Stadsmuseet 1979
- *Terrassen 16, Nytorgsgatan 5A–C och 7*, Stadsholmens faktablad, Stadsmuseet 2011

Lag- och författningsskydd

Miljöbalken

Riksintresse för kulturmiljövården

Kvarteret ingår i riksintresse för kulturmiljövården *Stockholms innerstad med Djurgården* och omfattas av miljöbalkens 3 kap. Solrosparken ingår i en av riksintressets värdekärnor, *Katarinaberget*, identifierad av Stockholms stad inom ramen för stadens översiktsplanering. Riksintressets värden uttrycks bland annat i ”Bevarade rester av det äldsta gatunätet på Södermalm. (...) 1600-talets starkt expansiva stad, med stadsplanestruktur, de offentliga rummen och bebyggelsen. (...) De lägre samhällsklassernas småskaliga trähus i stadens dåvarande ytterkanter och otillgängliga delar. (...) 1900-talets bebyggelseutveckling (...) parkanläggningar och grönska. (...) Andra Stockholmska särdrag som anpassningen till naturen, fronten mot vattenrummen och Stockholms inlopp, både från Saltsjön och Mälaren. Vyerna från viktiga utsiktspunkter, blickfång, kontakten med vattnet. De tydligt avläsbara ”årsringarna” i stadsväxten.”

Kulturmiljölagen (KML)

I kulturmiljölagens 1 kap. anges att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön. Ansvar för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas.

Fornlämningar

Solrosparken gränsar direkt till fornlämning L2015:7789 (RAÄ Stockholm 103:1, stadslager), registrerad i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister. Fornlämningar är skyddade enligt KML 2 kap. Markarbeten eller andra åtgärder inom fornlämningar, eller i dess närhet, kräver tillstånd från Länsstyrelsen.

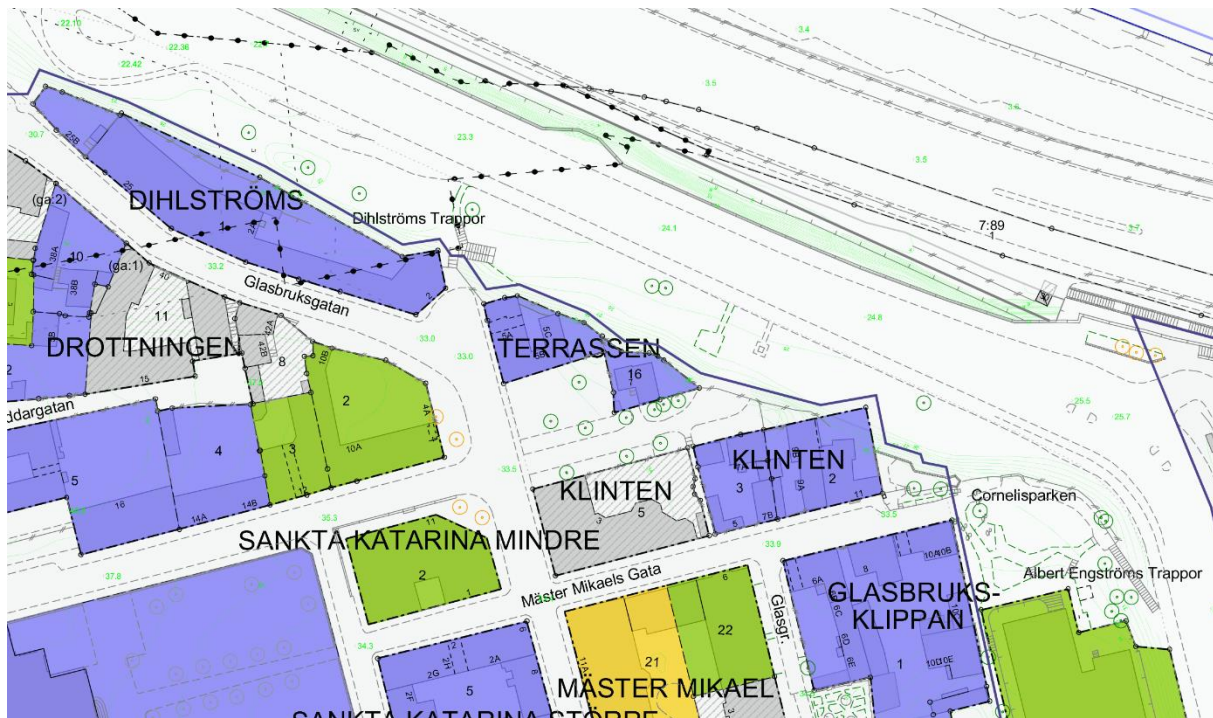
Plan- och bygglagen (PBL)

Förvanskningförbud och varsamhetskrav

Enligt plan- och bygglagens 8 kap. får en anläggning, till exempel byggnad eller park, som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte förvanskas. Underhåll och ändringar ska ske varsamt och anpassas till omgivningens karaktär och anläggningens kulturhistoriska värden samt utföras så att de särskilda värdena bevaras. Ändringar ska utföras varsamt och med hänsyn till anläggningens karaktärsdrag samt med tillvaratagande av dess kulturhistoriska värden. Formuleringarna gäller såväl för byggnader som för utemiljöer.

Stadsmuseets klassificering

Den angränsande fastigheten Terrassen 16 är blå i Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering, vilket innebär en fastighet med bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde. Flera av de närliggande fastigheterna är också blåklassade.

I Stadsmuseets kulturhistoriska klassificeringskarta är kvarteret Terrassen, liksom många av närliggande fastigheter, markerad blått, den högsta klassen, vilket innebär en fastighet med bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde. Solrosparken är inte klassificerad vilket beror på att stadens parker inte genomgått den kulturhistoriska klassificeringen. Det innebär dock inte att parken inte har några kulturhistoriska värden. Den blå linjen utmed bergets klippkant markerar gränsen för riksintressets värdekärna *Katarinaberget*. SSM.

Deltagare

Denna rapport har tagits fram av Stadsmuseet i Stockholm genom Daniel Hofling, byggnads- och trädgårdsantikvarie. Fotograf har varit Mattias Ek. Beställare har varit Södermalms stadsdelsförvaltning, genom Erik Jondelius, landskapsarkitekt.

1674 års tomtkarta över Katarina församling, utförd av Johan Holm. Tomten för nuvarande Solrosparken var under 1600-talets slut bebyggd och ägdes av Cornelius Paulsson. Den rektangulära formen är redan vid denna tid fullt igenkännbar och Högbergsgatan hade fått sin nuvarande sträckning. Nytorgsgatan hette vid denna tid Stadsrädgårdsgatan. Stadsarkivet.

Historik

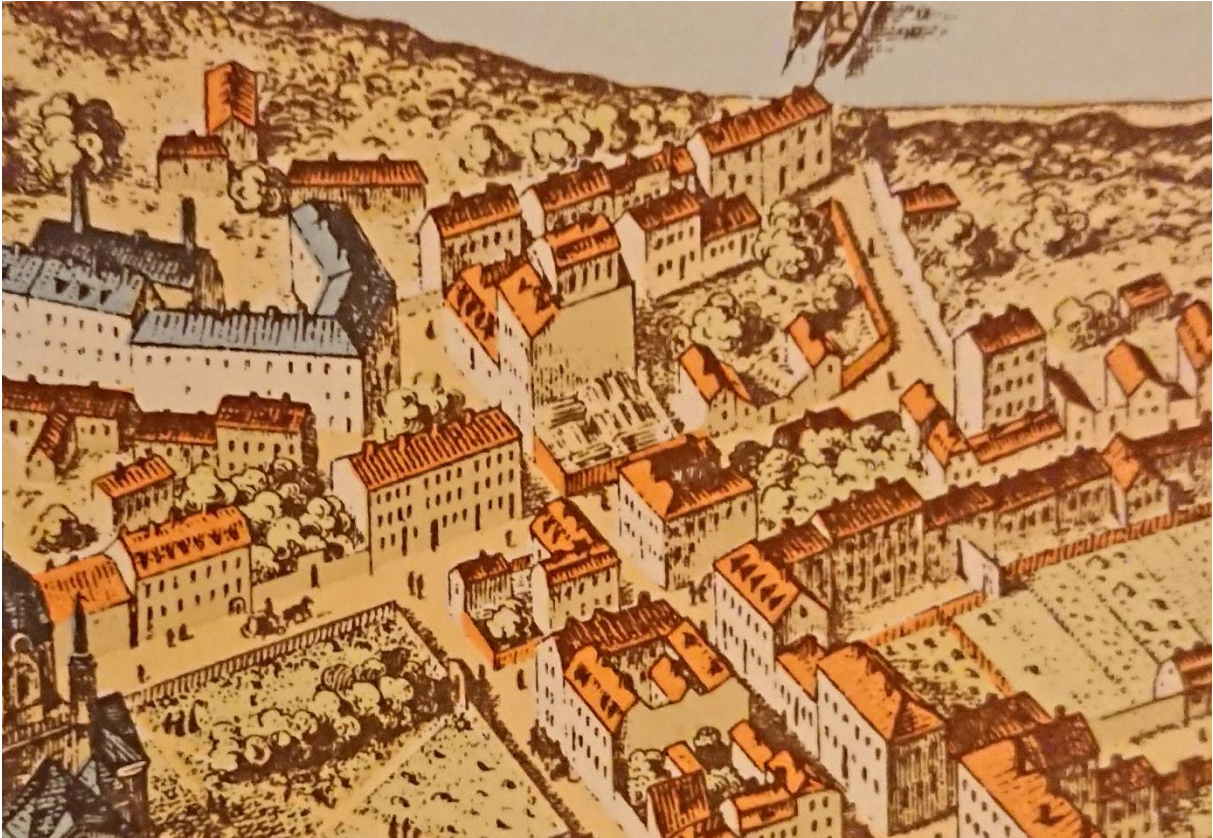
Solrosparken är både som park och till namnet ett förhållandevis modernt inslag men platsen har en lång historia som kan följas i de historiska källorna. Långt in på 1600-talet låg platsen för nuvarande Solrosparken utanför Stockholms bebyggda delar men vid århundradets slut var området på Katarinaberget i stort sett bebyggt. Den kraftiga befolkningsökningen i Stockholm på 1600-talet innebar en snabb utbyggnad på malmarna. Den stora församlingskyrkan började byggas 1656 och placerades väl synlig på höjden.

1600-talets tomtbildning

Ur Johan Holms tomtkarta från 1674 går att utläsa att tomten i hörnet Högbergsgatan-Stadsrädgårdsgatan (nuvarande Nytorgsgatan) redan hade fått sin nuvarande form och ägdes då av Cornelius Paulsson. Högbergsgatan hade vid denna tid fått både sitt namn och sin sträckning. I Högbergsgatans östra ände, på Katarinabergets klippkant, låg mjölnaren Abraham Erssons kvarnplats med kvarnen Haf-Frun (Havsfrun).

1700-talets brand och nybebyggelse

1723 härjade en brand i området som ödelade större delen av bebyggelsen i Katarina församling och återuppbyggnaden gick långsamt i efterdyningarna av krig och pest.

Panorama över Stockholm av Heinrich Neuhaus från 1875. Den gamla tomten kantades då av ett rödmålat plank och var bebyggd med några enkla bodar. Vy mot norr. Stadsmuseets arkiv.

Flygbild från 2018, ungefär samma vy som ovan. Stadsbyggnadskontoret.

Nuvarande kv Terrassen bebyggdes därefter under 1730-talet. I 1733 års karta anges att tomten, där nuvarande Solrosparken ingår, ägdes av sekreterare Bremer. Under hela 1700-talet var platsen bebyggd med ett timmerhus. Kvarnen fanns då fortfarande kvar ute på klippkanten.

1800-talets obebyggda tomt

På 1830-talet förvärvades tomten av fabrikör P. C. Dihlström, då ägare till en klädesfabrik på Glasbruksgatan och senare Stockholms stads arbetsanstalt ”Dihlströms”. Antagligen revs timmerhuset efter att Dihlström förvärvade tomten. Enligt Heinrich Neuhaus panorama från 1875 var nuvarande parken bebyggd med flera små bodar vid denna tid vilket överensstämmer med de tidigaste fotografierna. Som kartor från 1863 respektive 1885 visar fanns dock inget bostadshus kvar på platsen.

De första fotografierna som ger en tydligare bild av hur platsen såg ut i äldre tid är från 1890-talet. Inom tomtens gränser, i dess östra del, fanns då ett par mindre bodar/skjul, men i övrigt var platsen obebyggd och omgavs av ett rödmålat plank med dubbel port mot Högbergsgatan. En skylt som skymtar i ett av fotografierna vittnar om att det på platsen bedrevs försäljning av kol. Högbergsgatan var grusad och mot kvarterens bebyggelse var gatan stensatt med gatsten och kullersten. Väster om Nytorggsgatan var Högbergsgatan dock genomgående stensatt liksom Nytorggsgatan vilket indikerar att gatans östra ände inte var högt prioriterad.

Högbergsgatans östra ände under 1890-talet. På bilden syns barn som leker. Till vänster i bild skymtar en skylt som anger att platsen för nuvarande Solrosparken användes för försäljning av koks och stenkol. Stadsmuseets arkiv. SSMFO48947.

Foto från Katarina kyrktorn mot nordost av okänd fotograf, 1895. Den senare Solrosparken omgavs av ett plank med port mot Högbergsgatan. Innanför planket fanns ett par skjul. Högbergsgatan östra ände var grusad och kantades delvis av kuller- och storgatsten. Några år senare skulle stora delar av bebyggelsen på Katarinaberget rivas i samband med Katarinavägens framdraging. Notera även lyktstolpen. Stadsmuseets arkiv. SSMD000165.

1900-talets exploatering

I början av 1900-talet hotades byggnaderna i Terrassen 16 av rivning men kunde räddas. När den breda Katarinavägen anlades 1909 innebar det en drastisk förändring av stadsbilden i kvarterets närhet. En stor del av Katarinabergets yttre del sprängdes bort vilket bland annat resulterade i att Högbergsgatans östra ände abrupt avslutades som en återvändsgata och fick sin nuvarande begränsning. Vid tiden hade man börjat uppmärksamma byggnadernas kulturvärden på Söders höjder och röster höjdes för att bevara den småskaliga bebyggelsen. Protesterna gav viss effekt och bland annat en stor del av byggnaderna i nuvarande kvarteret Terrassen kunde stå kvar, om än i förändrat sammanhang. Fotografier från 1900-talets början visar att gatans ände försågs med högt stängsel mot branten.

Fram till 1920-talet bibehöll tomten sin äldre karaktär med det omgärdande planket och de enkla skjulen. Omkring 1930 hade den senare parken genomgått en del förändringar. Platsen omgavs ännu av ett plank, men endast mot Högbergsgatan och målat i ljusare kulör. Den rektangulära tomten var med ett plank avdelad i en västra och en östra halva. Den östra halvan var av trädgårdskaraktär med planteringar. Körsbärsträdet som står kvar än idag planterades troligen vid 1900-talets mitt. Den västra delen hade en hårdgjord markbeläggning och användes från 1925 som bensinstation med infart från Nytorgsgatan. Längst ut i hörnet Högbergsgatan-Nytorgsgatan fanns en liten trekantig kioskbyggnad av sten som tillhörde verksamheten.

Till 1920-talet bibehöll tomten dess 1800-talskaraktär med det omgärdande planket och skjulen innanför. Skiss av Ferdinand Boberg 1924, vy mot nordost. Nordiska museets arkiv. NMA.OO90840.

Högbergsgatan österut omkring 1930. Stora förändringar har skett med bebyggelsen i gatans ände och ett högt stängsel har satts upp vid klippbranten. Den gamla tomten har också genomgått en del ändringar. Mot Högbergsgatan kantas tomten av ett ljusmålat plank och i hörnet mot Nytorgsgatan står en triangulär liten kioskbyggnad. Västra delen av tomten användes sedan 1925 som bensinstation medan den östra var av trädgårdskaraktär. Foto Skönhetsrådet. Stadsmuseets arkiv. SSMFO16219.

Nytorgsgatan söderut med nummer 5 till vänster i bild. Mellan huskropparna till vänster syns bensinstationens vita lilla kioskbyggnad, belägen i sydvästra hörnet av nuvarande Solrosparken. Fotograf okänd, 1939. Stadsmuseets arkiv. SSMFO22669.

Någon gång i mitten av 1900-talet, när bilismen i staden tagit fart, asfalterades gatorna i området. Troligen var det även vid denna tid som den ännu grusade änden av Högbergsgatan fick asfalt, alternativt något senare. I övrigt skedde inga större förändringar omkring den senare parken förrän 1962 när beslut togs att totalrenovera fastighetens bebyggelse. Då tillbyggdes det äldre trähuset på Högbergsgatan 4 mot väster (nuvarande Nytorgsgatan 7). Det dröjde fram till 1973 innan bensinmackens verksamhet avvecklades och planket som delade platsen i två revs. Den gjutna sockeln till planket bevarades dock. Även den trekantiga kiosken revs och troligen etablerades nuvarande alm på samma plats snart därefter. Ett fotografi från 1979 visar att platsen då var asfalterad och antagligen var detta en rest sedan den tidigare verksamheten. Fotot anger också att viss växtlighet fanns på platsen.

Foto mot nordost från Katarina kyrktorn. Bilden visar tydligt hur tomten var delad i två av ett plank. I öster fanns en bensinstation och i väster en trädgård. Verksamheten avvecklades 1973. Foto Herbert Lindgren, 1961. Stadsmuseets arkiv. SSMFGOO9521.

Solrosparken från 1980-talet

1983 antogs en ny stadsplan för delar av Katarinaberget. I planen ingick bland annat kv Terrassen. Stadsplanen medförde att den gamla tomten i hörnet Högbergsgatan-Nytorrgsgatan liksom den östra änden av Högbergsgatan planlades som parkmark. Flera av de anslutande fastigheterna Q-märktes som kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. I planen markerades även befintliga och föreslagna träd. Inom den gamla tomten fanns vid tiden tre träd – en alm i nordöstra hörnet, en alm i sydvästra hörnet samt ett körsbär på bergsknallen i tomtens östra del. Utmed Högbergsgatan föreslogs en allé och enligt planen planterades naverlönnar utmed gatans sidor.

Brukaravtal

I början av 1990-talet hade Kjell Tovle med familj flyttat in i en lägenhet i kvarteret intill parken. Ett intresse för odling och trädgård ledde till att ett brukaravtal tecknades mot Stockholms stads gatu- och fastighetskontor för Solrosparken, som då mer hade karaktären av en sliten hundrastgård än en park. Under några år på 1990-talet bedrev Tovle omfattande odlingar i parken och involverade även barnen och personalen på det intilliggande daghemmet. En del av växtmaterialet bistod staden med men äldre kulturväxter hämtades även från Tovles föräldrahem på en bondgård i Västergötland. I parken odlades äldre sorter av

rosor och olika perenner. Parken försågs med pion, akleja, flox, kungsljus, lavendel, löjtnantshjärta, smultron, solrosor och andra växter. I parken planterades under 1990-talet även en magnolia. I backen som dominerar parkens östra del planterades krasse och vintergröna.

Efter några år blev det dock alltmer påtagligt att parken var en offentlig plats, även om den sköttes som en privat trädgård. Parken försågs med ett lågt trästaket, på liknande sätt som tomten i äldre tid kantades av ett plank. Allmänhetens ständiga närvaro ledde till idén att använda och sköta parken på ett mer offentligt sätt. Under en tid pågick ett samarbete med Konstfack och Konstakademin och parken fungerade som plats för tillfälliga konstutställningar. Hösten 1995 var konstverket "Venus" av Amalia Åhrfeldt placerat i Solrosparken. Det var även vid denna tid som ett fågelbad av granit, formgivet av konstnären Gunnar Söder, placerades i parkens östra del.

Efter omkring tio år med brukaravtal sade Tovle upp avtalet och stadsdelsförvaltningen tog över skötseln av parken.

1996 inkom en motion till kommunfullmäktige med förslaget att parken skulle uppkallas efter författaren Stig Dagerman. Förslaget avslogs då platsen inte hade någon anknytning till Dagerman men också eftersom parken i folkmun redan gick under namnet *Solrosparken*. Namnet har antagligen etablerats under 1980-talet i samband med att solrosor odlades i parken.

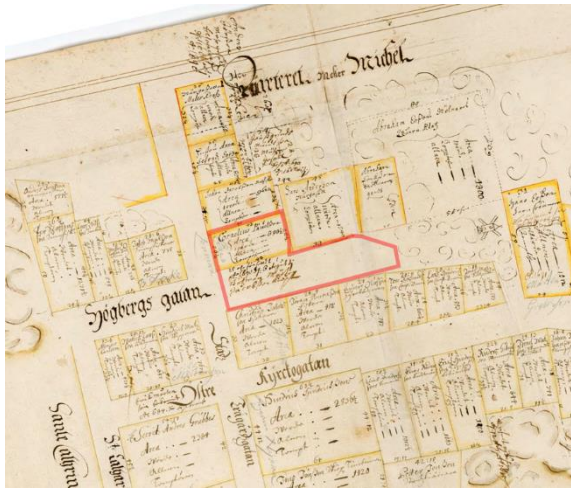
Solrosparken 1990-tal, vinterbild mot nordost. Parken omgavs under denna tid av ett lågt, grönmålat trästaket. I parken stod traditionella parksoffor med gjutjärnsgavlar. Bakom almen skymtar "Venus" av Amalia Åhrfeldt. Foto Kjell Tovle 1990-tal.

2001 tecknades ett nytt brukaravtal, då mellan Katarina-Sofia stadsdelsförvaltning och privatpersonen Åsa Fornander Carlström.

2007 genomgick Solrosparken en mindre upprustning med hänsyn tagen till ökad tillgänglighet och trygghet. Under 2010-talet omgärdades planteringsytorna av låga trästaket men staketet som under 1990-talet omgav hela parken hade tagits bort. Under 2000-talet har parkens karaktär av park bibehållits men den tidigare frodiga växtligheten har minskat och slitits ned.

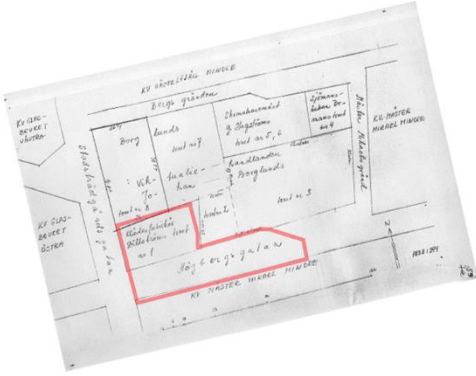
Solrosparken omkring 2014, bild från Nytorngatan mot öster. Planteringsytorna är tydligt framträdande och markeras av låga trästaket. Trots att parken anlades under sent 1900-tal har den en karaktär som passar väl in i Katarinabergets historiska miljö. Eniro kartor, gatuvy.

1674

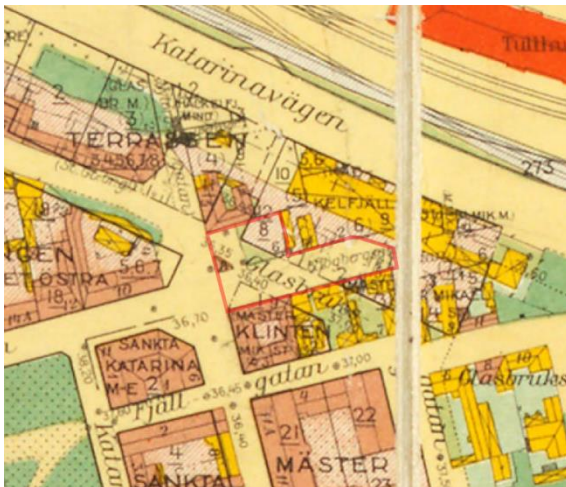
1733

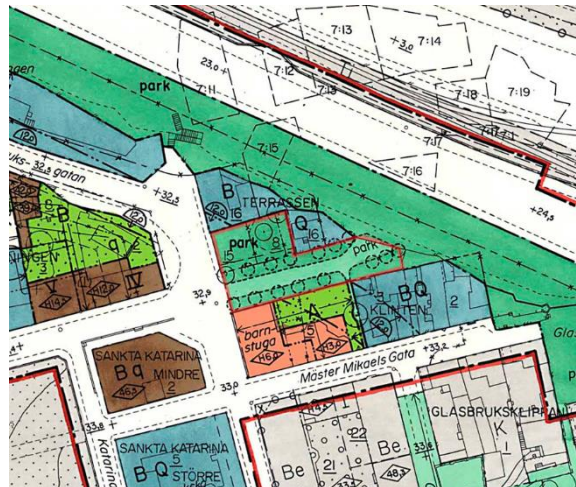
1838

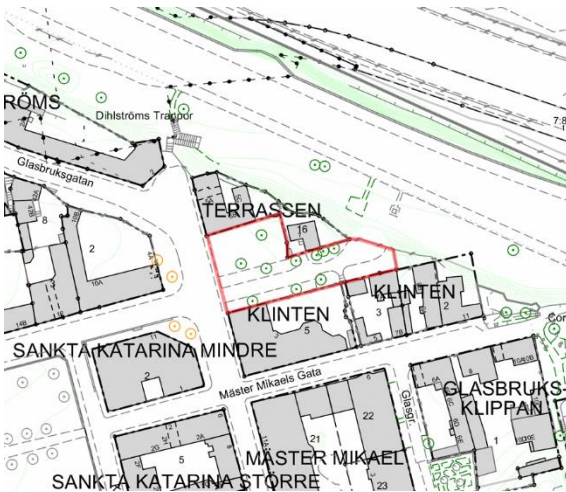
1863

1940

1983

2020

Historisk kartsekvens som visar dagens parkområde markerat med röd linje. Kartorna visar tydligt att de geografiska gränserna för platsen är mycket välbevarade. Stadsarkivet, Stadsmuseets arkiv samt Stadsbyggnadskontoret

Solrosparken och Högbergsgatans östra ände med den korsande Nytorrgsgatan i förgrunden, bild mot öster. ME SSM_10037368.

Nuläge och karaktär

Parken beskrivs med fördel som två skilda delar. Den ena delen fick tidigare namnet Solrosparken och motsvarar en sedan 1600-talet väl avgränsad tomt i rektangulär form i hörnet Högbergsgatan-Nytorrgsgatan. Den andra delen består av ett gatuavsnitt i Högbergsgatans östra ände, men är trots den uppenbara karaktären av gata planlagd som park. Parken omges av äldre bebyggelse i typisk 1700- och 1800-talskaraktär.

Del 1 – Solrosparken (hörnet Högbergsgatan-Nytorrgsgatan)

Den äldre tomten har en närmast rektangulär form. Parken gränsar direkt mot Nytorrgsgatan i väster och Högbergsgatan i söder. I norr avgränsas parken av ett rödmålat plank samt fasaden till Nytorrgsgatan 5 och i öster av ett rödmålat plank, delvis på gjuten betongsöcket. Parken består av en i huvudsak plan yta men med kraftig stigning i nordöstra hörnet med berg i dagen. I planket mot norr finns en port och de boende tycks använda slänten upp som ingång till trädgården. Parallellt med det östra planket, en bit in i parken där det norra planket övergår i husfasad, finns ett parti av en bevarad betongsöcket från det plank som tidigare under 1900-talet skilde parken i en västra och en östra del.

Hårt slitage i kombination med att inventeringen utförts under vintern har gjort att fördelningen mellan planterad och hårdgjord yta är delvis otydlig. Flygfoton och gatuvyer från 1990- och 2000-talen visar dock relativt tydligt hur marken är och varit planerad under de senaste åren. Parken har en organisk karaktär med mjukt formade planteringsytor i utkanterna som skiljs från varandra av en hårdgjord yta täckt av stenmjöl. I kanten mellan hårdgjord och planterad yta finns två parksoffor samt en skräpkorg.

Solrosparken, bild mot norr. ME SSM_10037362.

Solrosparkens östra del med berg i dagen och en stigande topografi, bild mot nordost. I bild syns fågelbadet av Gunnar Söder. Till vänster, i anslutning till körsbärsträdet, finns den gjutna muren som utgjorde sockel till planket som under 1900-talet skilde parken i två delar. ME SSM_10037363.

Högbergsgatans östra ände, bild mot öster från Nytorrgsgatan. Gatan är asfaltsbelagd och kantas av stor- och smågatsten. I stenslagningen står ofullständiga rader med naverlönn. Gatan har drabbats av sättningsskador. ME SSM_10037353.

I parkens nordöstra hörn finns ett äldre körsbärsträd samt yngre vegetation, däribland ett prydnadsäpple och en fläder. Inom denna del finns även ett fågelbad i granit. Mot norr täcks delar av planket av murgröna.

Planteringsytorna i parkens västra del innehåller olika typer av prydnadsbuskar samt vårlökar. I delens sydvästra hörn står Solrosparkens mest storväxta träd, en alm.

Del 2 – Högbergsgatans östra ände

Högbergsgatans ände öster om Nytorrgsgatan är belagd med asfalt, kantad av rännदार med storgatsten och gångtytor av smågatsten. Gatan är drabbad av sättningar. I den stenslagda kanten står naverlönnar i en idag ofullständig allé, tillkommen efter 1983 års stadsplan. Idag vittnar tomma rutor i gatstensbeläggningen om var träd tidigare stått.

I gatans nordöstra del finns en planteringsyta mot gavelfasaden till Högbergsgatan 4 (nuvarande Nytorrgsgatan 7) och det plank som omgärdar dess trädgård. Inom planteringsytan finns vårlökar, två körsbärsträd, en lönn och ett syrenbuskage. I sydost finns två parksoffor, ett prydnadskörsbär, en fläderbuske samt ett buskage av spärrgrenigt oxbär.

Utmed gatans norra sida står tre belysningsstolpar av trä med armaturer i samma äldre utförande som närområdets, till exempel utmed Nytorrgsgatan. Armaturerna har ett liknande utförande som de ursprungliga, tidigast synliga på fotografier från 1890-talet. Mot Katarinabergets klippkant skyddar ett modernt högt stålstaket. Denna plats är populär för dess utsikt över staden och inloppet från Saltsjön.

F d Högbergsgatan 4, nu Nytorngatan 7, i kv Terrassen, bild mot norr. I bild syns syrener och körsbärsträd. ME SSM_10037348.

Utsikten över staden från Högbergsgatans östra ände, bild mot norr. ME SSM_10037350.

Kulturhistorisk värdering

Katarinaberget ger en viktig och intressant bild av fyra seklers stadsbyggnadshistoria. Området har, tillsammans med Mariaberget och Stigberget, den största koncentrationen av bevarad 1700-talsbebyggelse på malmarna. Stadsbilden är varierad med många ålderdomliga inslag och mycket grönska. Läget på berget erbjuder också vackra utblickar över staden och vattenrummen. För Solrosparken framträder partierna med berg i dagen som ett viktigt uttryck för hur utbyggnaden på norra Södermalm i hög grad styrts av bergslandskapet.

Representant för 1600-talets bebyggande

Parkens främsta värden ligger i den äldre formen och avgränsningen som är mycket välbevarad sedan 1600-talets andra hälft då Katarinaberget bebyggdes och kvarteren indelades av gator. Den rektangulära tomten, idag och sedan länge obebyggd, är en tydlig representant för den allra tidigaste tomtindelningen, synlig i 1674 års tomtkarta och senare kartmaterial. Med denna utgångspunkt är nuvarande Solrosparkens väl avläsbara avgränsningar en viktig representant för berättelsen om 1600-talets rådande stadsplaneideal i allmänhet och Katarinabergets bebyggande i synnerhet.

Den äldre tomtens nuvarande användning är av relativt sentida karaktär. Platsens tidigare användning – under 1600- och 1700-talen bebyggd med bostad, under 1800-talet brukad för näringsverksamhet, under 1900-talet som bensinstation – är i det närmaste oläsbar. Kontinuiteten kopplad till platsens användning är därmed kort till skillnad från den geografiska avgränsningen. Ett värdefullt fysiskt uttryck för tiden som bensinstation är dock den bevarade gjutna betongsockeln i kanten mot parkens berg i dagen. I sockeln satt under bensinstationens period ett plank som avdelade nuvarande parken i en västra och en östra del.

Den kvarvarande änden av Högbergsgatan är i sin sträckning och avgränsning mot kvarteren i norr och söder oförändrad sedan 1670-talet och vittnar liksom den äldre tomten om den tidigaste planeringen av Södermalm och Katarinaberget. Avgörande för den historiska förståelsen är den bibehållna karaktären av hårdgjord gata, gatans utbredning samt koppling till anslutande Högbergsgatan västerut och Nytorgsgatan. Gatans markbeläggning av gatsten är sannolikt tillkommen under 1900-talets senare hälft men bidrar till den äldre karaktären och motsvarar delvis den kuller- och storgatstensbeläggning som åtminstone sedan 1800-talets senare del kantat denna del av Högbergsgatan.

Väl inpassad parkgestaltning

Parken, motsvarande den äldre tomten, har trots att den anlagts i modern tid en tydligt äldre karaktär, väl inpassad i Katarinabergets 1700- och 1800-talsbebyggelse. Parkens enkla och organiska former, den asymmetriskt placerade växtligheten bestående av äldre traditionella arter samt den enkla övergången mellan planterade och hårdgjorda ytor förstärker närområdets äldre karaktär. Solrosparkens gestaltning stärker därmed förståelsen av Katarinabergets 1700- och 1800-talsbebyggelse. Vidare är Solrosparken ett utmärkt exempel på hur en i modern tid anlagd park kan inpassas i en historisk miljö utan att den äldre prägeln förvanskas. Socialhistoriskt intressanta aspekter framträder i den närtida berättelsen om hur dagens park tog sin form under 1980- och 1990-talen i samband med de brukaravtal som tecknades med boende i närmiljön. Till detta ingår även namnet *Solrosparken* som tillkom vid denna tid.

Högbergsgatans ände visar i huvudsak på två skilda årsringar, dels en äldre, mer traditionell prägel, dels en modernare. Den äldre uttrycks av den traditionella växtligheten i anslutning till den äldre bebyggelsen, bland annat i form av syren och fläder, de gatstensbelagda gatukanterna samt belysningsarmaturerna i äldre utförande. Samtidigt uppvisar delar av gatupartiet en tydligt modernare karaktär med markbeläggning av asfalt, rader av naverlönn samt stålstaket mot klippbranten.

De kulturhistoriska värdena är i första hand kopplade till de uttryck som berättar om platsens äldre karaktär. Högbergsgatans abrupta slut i öster är dock en tydlig och betydelsefull del som tog sin form relativt sent och vittnar om de omfattande sprängningsarbeten och rivningar av bebyggelsen på Katarinaberget som krävdes för dragningen av Katarinavägen under tidigt 1900-tal. Såsom tomt- och gatuindelningen visar på 1600-talets stadsplanering är det tvära slutet av Högbergsgatan i öster ett värdefullt exempel på de förändringar som det tidiga 1900-talets stadsplanering ledde till avseende Katarinavägens dragning.

Särskilt värdefulla delar och karaktärsdrag

De kulturhistoriska värdena kopplade till läsbarheten av den äldre stadsplaneringen är mycket stora. Platsens funktion som park är kulturhistoriskt sett betydelsefull men representerar en kortare och mer sentida period. Den sammantagna bedömningen är ändå att Solrosparken uttrycker stora kulturhistoriska värden. Nedan presenteras kort exempel på delar och egenskaper som är särskilt värdefulla.

Del 1 – Solrosparken (hörnet Högbergsgatan-Nytorrgsgatan)

- Den rektangulära formen och geografiska avgränsningen, motsvarande tomten på 1674 års karta
- Den äldre karaktären
- Parkens enkla och organiska former, med enkel övergång mellan planterade och hårdgjorda ytor
- Den asymmetriskt placerade växtligheten med buskar och träd
- De traditionella materialen i form av äldre arter (ex. alm, fläder, körsbär) och markbeläggning av stenmjöl
- Partiet med berg i dagen
- Betongsockeln till det tidigare planket

Del 2 – Högbergsgatans östra ände

- Gatans utbredning från väster till öster samt avgränsning i norr och söder, motsvarande det sena 1600-talets gatuplanering
- Den fysiska och visuella kopplingen till anslutande Högbergsgatan västerut och Nytorrgsgatan
- Det tvära slutet av Högbergsgatan i öster
- Gatans markbeläggning som hårdgjord
- Gatans kanter, markerade av gatstensbeläggning
- Den traditionella växtligheten, ex. i form av syren och fläder
- Belysningsarmaturer i äldre utförande

Utgångspunkter inför förändring

För att de kulturhistoriska värden som beskrivs ovan ska vara möjliga att uppfatta, bevara och eventuellt förstärka är det viktigt att eventuella ändringar sker med hänsyn till ovan beskrivna värden. Konkret innebär det att:

Generellt

- Inom framtida förvaltning och eventuella förändringar bör parkmarkens äldre tomt respektive f d gata ur kulturhistorisk synpunkt betraktas och hanteras som två skilda delar. För att detta ska vara tydligt avläsbart ska utgångspunkten vara att bibehålla delarnas karaktär av park respektive gata både i form och material.
- Vid förnygring av parkens vegetation eller nyplantering ska val av arter utgå från befintligt äldre, traditionellt växtmaterial samt för den historiska miljön tidstypiska arter.
- Då inventering utförts under vinterhalvåret är det troligt att eventuella lökar och perenner inte noterats. Inför en eventuell förändring bör en kompletterande inventering utföras som tar hänsyn till säsongsväxter.
- För att ytterligare stärka förståelsen för platsens kulturhistoria kan en informationsskylt sättas upp som berättar för besökaren om platsens månghundraåriga utveckling. Vid en eventuell förändring av eller åtgärd inom parken kan en sådan skylt vara särskilt värdefull för att förmedla kunskap om och skapa intresse för platsen.
- Förslag om åtgärder bör stämmas av med Stadsmuseet.

Del 1 – Solrosparken (hörnet Högbergsgatan-Nytorrgatan)

- Denna del av parken är i generellt behov av initiala åtgärder för att kompensera för tidigare delvis bristande underhåll samt för att stärka platsens kulturhistoriska och upplevelsemässiga värden.
- Planteringsytornas utbredning och gränser till hårdgjord yta är delvis otydliga på grund av slitage och eftersatt underhåll. Vid åtgärd inom parken bör de planterade respektive hårdgjorda ytorna stärkas/kompletteras så att parkens organiska och asymmetriska former tydliggörs.

Del 2 – Högbergsgatans östra ände

- Den del som utgör Högbergsgatans östra ände ska även i fortsättningen kunna avläsas som en del av den historiskt belagda gatan med bevarad sträckning från 1600-talet.
- Gatans sten- och asfaltsbeläggning är drabbad av sättningar, vilket bör åtgärdas. Vid omläggning av beläggningen bör material väljas utifrån befintligt alternativt äldre belägg. Det senare innebär grus/stenmjöl med kantande storgat-/kullersten.
- Bommen mot Nytorrgatan har nyligen avlägsnats. Om behov av avstängning finns bör alternativa lösningar, bättre lämpade för miljön, diskuteras.
- Stålstaketet mot Katarinabergets klippkant i öster är främmande i miljön och bör ersättas av ett fallskydd bättre lämpat för den äldre karaktären.
- Delar av växtligheten, som prydnadskörbäret och naverlönnarna, avviker från kulturmiljöns äldre prägel. Den framtida målsättningen bör vara att, vid eventuellt byte, ersätta med växtmaterial bättre lämpat för 1700- och 1800-talsbebyggelsen. Om byte/komplettering av allén görs bör åtgärden även omfatta tidigare utgångna alléträd.

Administrativa uppgifter

Stadsdel: Södermalm

Fastighet: Södermalm 7:87 (del av)

Typ av undersökning: Antikvarisk förundersökning

Uppdragsgivare: Södermalms stadsdelsförvaltning

Stadsmuseets dnr: 4.5/4377/2019

Undersökningsperiod: januari–februari 2020

Dokumentation: I Digitala Stadsmuseet finns tillgängligt ca 30 nytagna bilder

Kulturhistoriskt skydd: Riksintresse för kulturmiljövården